

Trubar ali Trobar?

Prispevek k etimologiji in razvoju priimka Primoža Trubarja

Boris Golec

Razprava obravnava priimek začetnika slovenske književnosti Primoža Trubarja (1508–1586). Sistematično so obravnavani vsi zapisi priimka, ki se v Trubarjevem rodnem okolju pojavljajo od leta 1482 do malo pred 1614. Avtor postavlja tezo, da pisanje prvega samoglasnika kot *u* namesto prvotnega *o* ni samovoljno uvedel Primož Trubar, ampak je v govoru njegove rodne vasi Rášica zanj obstajala glasovna podlaga. Po izključitvi več hipotez o etimologiji priimka ostaja kot najverjetnejša možnost izvor iz glagola *trobiti*, ki ga kot uveljavljeno razlago srečujemo v literaturi, vendar avtor zavrača možnost, da bi bil *Trobar/Trubar* poklicni priimek s pomenom graščinskega trobca. Kognomen se veliko prej nanaša na kakšno telesno ali značajsko lastnost, glede na to, da je bil prvi znani nosilec priimka mlinar, pa bi šlo lahko tudi za onomatopejo, povezano z zvoki iz njegovega mlina.

Trubar or Trobar?: The Etymology and Development of Primož Trubar's Surname

This article deals with the surname of the founder of Slovenian literature, Primož Trubar (1508–1586). All written records of the surname that appeared in Trubar's home environment from 1482 to just before 1614 are systematically examined. The author presents the thesis that Primož Trubar did not arbitrarily introduce the vowel *u* in place of the original *o*, but that there was a phonological basis for this in the dialect of his native village of Rášica. After excluding a number of hypotheses about the etymology of the surname, the most likely source remains the verb *trobiti* 'to trumpet', which is found as an established explanation in the literature, although the author rejects the possibility that *Trobar/Trubar* was a vocational surname referring to a manorial trumpet player. The surname much more likely refers to some sort of physical or character-related feature. Considering that the first known bearer of the surname was a miller, it may also be a result of onomatopoeia connected with the sounds made by the mill.

France Kidrič je že leta 1920 objavil temeljno razpravo o Trubarjevem raškem rodu (Kidrič 1920: 251–278) z navedki zapisov priimka od njegovega pojava leta 1482 dalje, toda po skoraj devetih desetletjih še vedno pogrešamo sistematično, na virih zasnovano obravnavo etimologije in razvoja priimka Trubar. Odkar so poglobitveni viri – urbarji gospostva Turjak, shranjeni v Auerspergovem arhivu na Dunaju – za slovenske raziskovalce po več desetletjih spet dostopni, na voljo pa

imamo še dodatne urbarje,¹ je dosedanja spoznanja mogoče ponovno ovrednotiti na podlagi znatno povečanega števila zapisov kognomna. Namen pričujočega prispevka zgodovinarja nejezikoslovca je predvsem ponuditi izhodišče za nadaljnje analize in interpretacije.²

Vprašanje, kako se je Trubarjev priimek prvotno glasil ter kdaj in zakaj se je uveljavila oblika *Trubar/Truber*, se ponavlja že poldrugo stoletje, odkar je Fran Levstik v *Napakah slovenskega pisanja* (1858) navrgel domnevo, da bi se moral začetnik slovenske književnosti sprva imenovati *Trobar* (Levstik 1956: 53, op. 10). Dobra pol stoletja zatem je Anton Kaspert v turjaških urbarjih našel potrditev, da so priimek v Trubarjevem rodnem okolju resnično dolgo zapisovali *Trobar* (z več zapisovalskimi različicami) in šele od druge polovice 16. stoletja *Truber*, kakor ga je praviloma pisal Primož sam. Izpiski iz urbarjev, ki jih je Kaspert odstopil Kidriču, so na literarnega zgodovinarja naredili tolikšen vtis, da je obliko *Trobar* pripisal tudi Primoževim mlajšim raškim sorodnikom, ki so v turjaških virih navedeni že kot Trubarji (*Truber*).³ V diskusijo je ponudil celo predlog, da bi »začeli pisati priimek začetnika slovenske slovenske knjige tako, kakor bi ga pisal danes on sam: Primož Trobar!«. Povsem logična pa se je Kidriču zdela tudi etimologija priimka: trobar v pomenu graščinskega trobca (Kidrič 1920: 267).

Po najnovejših ugotovitvah Primož Trubar sicer ni nosil priimka svojega očeta Mihélja Malnarja, temveč rodbinsko ime matere Jere, in je v otroštvu moral veljati za Malnarjevega (Golec 2008: 220–221, 235–237). Za identificiranje s priimkom materinega rodu se je odločil šele potem, ko je zapustil domače kraje. Med šolanjem ga je do takšne odločitve slej ko prej privedlo spoznanje, da bodo priimek *Malnar* (mlinar) zapisovali v različnih jezikih zelo neenotno in da bo sam zaradi pogostnosti tega poklicnega priimka težje prepoznaven. Vprašanje, kdaj pred letom 1526 se je sprememba zgodila, bo zelo verjetno ostalo neodgovorjeno, razen če viri iz kra-

¹ V razpravi se pojem urbarji nanaša na urbarje v širšem pomenu besede, med katere sodijo poleg pravih urbarjev tudi razni urbarialni registri. O usodi turjaških urbarjev gl. Golec 2008: 210–212. – Urbarji gospostva Turjak so danes shranjeni v treh ustanovah, manjši del v dveh slovenskih – Arhivu Republike Slovenije in Biblioteki SAZU –, glavčina pa v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju: Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Wien, Fürstlich Auerspergsches Archiv (FAA), Urbare Auersperg: C–55 – 1–55; Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1074, Zbirka urbarjev: 42u–47u, 81u–82u, II/26u, II/27u, III/2u, III/28u; Biblioteka SAZU: R 95, III 5507. – Natančen seznam urbarjev in njihovih hranišč gl. v Golec 2008: 212–214.

² Za strokovno pomoč in nasvete se iskreno zahvaljujem prof. Janezu Kebru, prof. dr. Veri Smole in dr. Mateju Šekliju.

³ V Kidričevi zapuščini se je ohranil zvezek z naslovom Trubarji na Raščici. Stenografska predloga njegove razprave v zvezku kaže, da jo je prvotno nameraval objaviti v soavtorstvu, z imenom Antona Kaspeta na prvem mestu in z naslovom »Trubarji na Raščici«, nato pa si je premislil tako glede navedbe Kaspertovega soavtorstva kakor glede pisanja Trubar, ki ga je nadomestil s Trobar (Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Zapuščina Franceta Kidriča, t. e. 17, Rokopisno gradivo različne vsebine).

jev Trubarjevega šolanja morda vendarle ne bodo razkrili imena mladega Primoža Malnarja. V doslej znanih virih pa je začetnik slovenske književnosti vseskozi, od prve omembe v Trstu leta 1526, označen kot *Trubar* oziroma precej pogosteje kot *Truber*, kakor se je podpisoval tudi sam.⁴

V zvezi z njegovim lastnim pisanjem priimka se je vedno znova odpiralo vprašanje, ali je Primož prvi samoglasnik *u* začel uporabljati samovoljno. Še veliko preden je Kaspret razkril, kako so rodbinsko ime zapisovali v turjaških urbarjih, je Levstik leta 1858 ugotavljal, da je Trubar »morda svoje ime sam poneslovenil; ali pa je bil rodu, preseljenega od drugod v naše kraje, ker slovenski bi se bil moral imenovati Trobar [...] ali pa morda: Trébar« (Levstik 1956: 53, op. 10). France Kidrič je glede Trubarjeve dosledne rabe grafema *u* sklepal, da »se je mogel [ta] utrditi pod vplivom kakega ugibanja, da zveni *Truberus* bolj latinsko nego *Troberus*« (Kidrič 1920: 267). Mirko Rupel pa je Levstikovo domnevo o Primoževi samovoljni spremembi prvega samoglasnika postavil že kot trditev in o razlogih za to dejanje dodal novo podmeno: »Zakaj je pozneje naš reformator spremenil svoj priimek ter se podpisoval Trubar ali še češče Truber, se dá le ugibati. Ni izključeno, da so ga na Reki, kjer se je začelo njegovo šolanje, klicali Trubar, saj pravijo Hrvati truba za našo trobo.« (Rupel 1962: 10; prim. Rupel 1965: 6)

V nadaljevanju vprašanje o zapisovanju priimka osvetljujemo z znanimi ter novimi, doslej neuporabljenimi urbarji. Postavljamo tezo, da Primoževo pisanje prvega samoglasnika kot *u* ni bilo samovoljno, ampak je v raškem govoru zanj obstajala glasovna podlaga, tj. izgovorno nejasen vmesni glas med *o* in *u*, ki ga na Rášici danes izgovarjajo kot diftong *uo*, npr. [truóbu̯et, zatruóbu].⁵ Zapisati ga je bilo mogoče na več načinov, od katerih se je zapis *z u* najprej uveljavil pri Primožu, in sicer najpozneje med njegovim prvim bivanjem v Trstu, šele več desetletij pozneje pa so začeli *u* pisati tudi v njegovem rodnem okolju.

Zapisi priimka v virih in njegova »preobrazba« iz Trobar v Trubar

Priimek začetnika slovenske književnosti je prvič dokumentiran prav na Rášici, in sicer v turjaškem urbarju iz leta 1482 kot *Trobar*. Po urbarjih je različnim zapisom kognomna mogoče kontinuirano slediti približno 130 let, dokler ni med letoma 1611 in 1614 ugasnil. Vsi njegovi znani nosilci so izvirali iz istega rodu, najsi so priimek dedovali po očetovi ali materini strani, tako kot so ga dobili Primož in dva njegova brata, ki sta bila prvotno po očetu potrjeno

⁴ Golec 2008: 235; 2008a: 26–27, 31. – Kot *Trubar z a* se je Trubar naslovil edinole leta 1550 v skritem podpisu v Katekizmu: »od primosa trubarie«. Zatem srečamo enak zapis priimka še leta 1558 v edini omembi raškega sorodnika: »en mui Stryz Gregor Trubar malinar« (Kidrič 1920: 252).

⁵ Informator o raškem govoru: Franc Škulj, roj. 1931, Rašica 16, 10. junija 2008.

Malnarja.⁶ Kognomen *Trobar/Trubar* je bil na tleh turjaškega gospostva vsekozi omejen le na Rášico s sosednjo Kukmako, ni pa gotovo, ali je tu tudi nastal. Njegov prvi nosilec – mlinar Trobar brez znanega osebnega imena – bi ga namreč lahko prinesel od drugod, saj priimka še ni v najstarejšem ohranjenem urbarju iz leta 1464 niti leta 1467 v razdelilni listini Auerspergovih posesti (Golec 2008: 232).

Kolikor je znano, priimek vse do petdesetih let 16. stoletja ni izpričan nikjer drugje na Slovenskem, če izvzamemo osamljeni primer Vipavca Gregorja Truparja iz leta 1500, ki sta ga Kidrič in za njim Rupel imela za Primoževega morebitnega sorodnika.⁷ V drugi polovici 16. stoletja zasledimo Trubarje najprej v Beli krajini, kjer je kognomen dokumentiran še v začetku 17. stoletja,⁸ medtem ko gre v Seno-

⁶ Prvi raški Trobar, naveden v štirih urbarjih v letih 1482–1485 kot mlinar brez osebnega imena, bi bil lahko Primožev ded po materi, kolikor ni identičen z ujcem (stricem po materini strani) Lenartom Trobarjem, omenjenim v urbarjih med 1492 in 1517. Lenart je imel sina Gregorja, izpričanega kot gospodarja v letih 1510–1524, v bližnjem sorodstvu z Lenartom in Gregorjem, najverjetneje njun sin in brat, pa je moral biti tudi Simon Trobar, ki je obema sledil kot gospodar dveh mlinov in je omenjen med 1519 in 1530. S Simonom je rod raških Trobarjev po moški liniji tudi ugasnil. Primožev oče Mihelj ni v urbarjih nikoli naveden kot *Trobar*, temveč kot *Mull(n)er*, urbar iz leta 1499 pa jasno razkriva, da je bil samo svak in ne krvni sorodnik Lenarta Trobarja. Andrej in Jurko, Mihéljeva naslednika v mlinu in na kmetiji na Kukmaki, sta sprva v urbarjih prav tako označena s priimkom *Malnar (Mullner)*, dokler ju urbarji okoli leta 1550 niso začeli imenovati *Trobarja* in po letu 1561 *Trubarja*. Dodaten dokaz, da je šlo za Primoževa brata, ponuja omemba Primoževega brata z imenom Andrej v pismu Jurija Dalmatina Trubarju iz leta 1579. Andreja je na kmetiji v vasi Rášica nasledil Andrej Trubar ml., zadnji nosilec tega priimka, ki je kot gospodar naveden v urbarju iz časa malo pred letom 1614, v urbarju 1611–1615/17 pa je njegovo ime že prečrtano. (Golec 2008: 223–226, 232–237)

⁷ O Gregorju Truparju vemo samo, da je 14. marca 1500 v Vidmu (Udine) prejel tonzuro in nižje redove in da je bilo njegovemu očetu ime Primož (Koblar 1894: 22). O Truparjevem morebitnem sorodstvu z raškimi Trubarji gl. Kidrič 1978: 59, 63; Rupel 1962: 22; 1965: 19.

⁸ Leta 1558 je v delilni pogodbi za posest semiškega gradu naveden med gospodarji petih hub v vaseh Krupa in Praprot podložnik Jurij Trobar (*Juri Trobar*) (ARS, AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, 1558 januar 6., Semič). 36 let pozneje, leta 1594, je neki Lavre Truber (!) (*Laure Truber*) le malo nižje na reki Krupi prodal svoj mlin, podložen semiški župniji (ARS, AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani šk. 80, P–18, zapuščinski inventar Hans Baltazar pl. Purgstall s Krupe, Pobrežja in Gradca, 8. 7. 1631, str. 15). V letih 1610–1611 srečamo v Beli krajini še tretjega, zadnjega Trubarja z imenom Andrej (*Andree Trueber, Andre Truber*). Očitno ni bil podložnik, temveč v službi deželnega vicedoma, saj lahko le tako pojasnimo, zakaj ga je Katarina Mofrin tožila pred vicedomskim sodiščem v Ljubljani (ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 375, protokol vicedomskih zaslišanj 1610–1611, s. p., 16. 8. 1610, 23. 8. 1610, 8. 11. 1610, 10. 11. 1610, 30. 6. 1611). Da gre za osebo iz Bele krajine, pričata omemba

žečah⁹ in Ljubljani le za prehodne naseljenke, med katere je v kranjski prestolnici spadal tudi Primož Trubar s svojo družino.¹⁰

Domovine Trubarjevega rodbinskega imena torej za zdaj ni mogoče postavljati drugam kakor na območje njegove rodne Rášice, nabor podatkov za ugotavljanje glasovne vrednosti in etimologije priimka pa predstavljajo vsi zapisi iz tega okolja. Pri njihovem analiziranju je treba upoštevati, da je turjaške urbarje, v katerih se priimek pojavlja, pisalo skoraj toliko rok, kot je ohranjenih urbarjev. Zapisi so produkt več dejavnikov in odražajo razmerje med izgovarjanim, slišanim, zapisanim in prepisanim. Zapisovanje priimka je včasih bolj, drugič manj zvesto sledilo izgovarjavi, lahko pa je šlo tudi samo za prepis iz starejšega urbarja v mlajšega.

Naslednja preglednica navaja vse oblike priimka, ki se pojavljajo v turjaških urbarjih od leta 1482 dalje. Razdeljene so v tri časovna obdobja, ta pa zaradi boljše preglednosti razmejujeta okrogli letnici 1500 in 1550.

Gradca (zu *Graz*) in priimek tožnice; rodbina Mofrin je namreč leta 1614 za kratek čas dobila v zakup gospostvo Pobrežje (Kos 1991: 74), poleg tega pa je bil priimek Movrin (*Mourin*, *Mowrÿn*) v tem času razmeroma pogost tudi med belokranjskimi podložniki (Kos 1991: 262, 264, 340).

⁹ Neki Nikolaj Trubar (*Niclas Trueber*), tržan v Senožečah (*Burger zu Senosetsch*), je od drugega tamkajšnjega tržana okoli leta 1575 kupil pol hube, vpisane kot imenje v kranjski imenjski knjigi (ARS, AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 15, fasc. 21, Urad glavnega prejemnika, 10. 3. 1580). Posest so leta 1580 z zamudo prepisali na njegovo ime, že štiri leta pozneje (1584) pa je prešla v druge roke (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 451).

¹⁰ V ljubljanskih mestnih sejnih zapisnikih in računskih knjigah sta med letoma 1545 in 1597 izpričana Primož Trubar in njegov sin Felicijan (Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Imenska kartoteka h Cod. I in XIII, šk. 17, Drau–Dup). Herr Primus Truber (Trueber, Thruerber): Cod. I/5 – 1545, fol. 187', 190, 191; Cod. I/9 – 1568–9, fol. 178, 184; Cod. I/10 – 1570, fol. 97, 137', 140, 159; Cod. I/11 – 1571, fol. 152, 152'. (Herr) F(a)elician (M.) Truber: Cod. I/13 – 1587–8, fol. 88; Cod. XIII/11 – 1592, k. p., fol. 38'; Cod. XIII/16 – 1597, k. p., fol. 55', 56, 56'. Herr Truber: Cod. XIII/15 – 1596, k. p., fol. 53). Poleg njiju je v letih 1584 in 1595 omenjen še neki Friderik Trubar (*Fridrich Truber*). Podatki o njem so zelo skopi, obakrat je naveden zgolj v knjigi mestnih prihodkov ob nakupu lesa (ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XIII/3, 1584, fol. 71', 30. 12. 1584; Cod. XIII/10, 1595a, fol. 54, 12. 7. 1595; Imenska kartoteka h Cod. I in XIII, šk. 17, Drau–Dup).

Preglednica 1: Oblike priimka Trubar na Rášici med letom 1482 in malo pred 1614¹¹

Oblika	Do 1500	1501–1550	1551–malo pred 1614	Skupaj
<i>Trobar</i>	3-krat (3 urbarji): 1482, 1492, 1493	12-krat (7 urbarjev): 1508, 1510 (2-krat), 1511, 1517 (2-krat), 1524 (2-krat), 1529– 1530, 1547–1550 (3-krat)	2-krat (1 urbar): 1557–1561	17-krat (11 urbarjev)
<i>Trober</i>	nikoli	4-krat (2 urbarja): 1511 (2-krat) 1519 (2-krat)	1-krat (1 urbar): 1551–1554	5-krat (3 urbarji)
<i>Trabar</i>	2-krat (2 urbarja): 1484, 1485	1-krat (1 urbar): 1529–1530	1-krat (1 urbar): 1551–1554	4-krat (4 urbarji)
<i>Traber</i>	3-krat (2 urbarja): 1483, 1499 (2-krat)	8-krat (7 urbarjev): 1501, 1501–1502 (register zaostankov – 2-krat), 1503–1504, 1504, 1506, 1507, 1509	2-krat (1 urbar): 1551–1554	13-krat (10 urbarjev)
<i>Truber</i>	nikoli	nikoli	12-krat (8 urbarjev): malo po 1561, 1565–1567, 1576–1578, 1582–1585, 1587–1588 (register – 3-krat), 1590–1593 (2-krat), 1611– (1615/17), malo pred 1614 (2-krat),	12-krat (8 urbarjev)
<i>Thruber</i>	nikoli	nikoli	2-krat (2 urbarja): 1582–1585 (1584), 1611–1615/17	2-krat (2 urbarja)
<i>Trueber</i>	nikoli	nikoli	1-krat (1 urbar): 1587–1588	1-krat (1 urbar)
<i>Trubär</i>	nikoli	nikoli	1-krat (1 urbar): 1590–1593 (1591)	1-krat (1 urbar)
Skupaj	8 pojavitev v 7 urbarjih	25 pojavitev v 16 urbarjih	22 pojavitev v 11 urbarjih	55 pojavitev v 32 urbarjih

¹¹ Hranišča urbarjev: Golec 2008: 212–214. – Priimek se v vseh citiranih urbarjih pojavlja na Rášici, v treh urbarjih – 1547–1550, 1551–1554 in 1557–1561 – pa tudi na sosednji Kukmaki. V urbarialnem registru 1587–1588 je Andrej Trubar prvič naveden na Rášici in drugič brez kraja, tako kot je obakrat brez lokacije omenjen kupec žita Jurij Trubar. Ker nekateri urbarji niso paginirani oziroma foliirani, ne navajamo strani in folijev.

Vseh znanih zapisov priimka je 55 v osmih pojavnih oblikah. Dve od teh sta sicer izpričani le po enkrat samkrat in ena dvakrat. Vse tri redke oblike so se pojavile pozno, šele proti koncu 16. stoletja. Kot temeljne, najpogostejše izstopajo tri, izpričane približno enako pogosto – od 12-krat do 17-krat, vendar časovno zelo različno. Prva, *Trobar*, je dokumentirana največkrat, 17-krat, od prve omembe priimka leta 1482 do urbarja 1557–1561. Z zamikom se pojavi in preneha njena različica *Trober*, zabeležena petkrat med letom 1511 in urbarjem 1551–1554. Oblika *Traber* je druga najpogostejša s skupno 13 pojavitvami, zastopana v malce krajšem časovnem razponu kakor *Trobar*, in sicer med 1483 in 1551–1554. Njena zapisovalska različica *Trabar* je s štirimi pojavitvami približno tako redka kakor *Trober* (pet pojavitev), le da je dokumentirana v daljšem razponu, od 1484 do 1551–1554. Od urbarja, ki je nastal malo po letu 1561, dalje pa imajo zapisi za naglašeni prvi samoglasnik dosledno grafem *u*. Ob enkratnih ali dvakratnih pojavitvah različic *Thruber*, *Trueber* in *Trubär*, ki so vse zelo pozne – med 1584 in malo pred 1614 –, je z 12 zapisi daleč najpogostejša različica *Truber*. Pojavlja se od urbarja, nastalega kmalu po letu 1561, do zadnje omembe raških Trubarjev malo pred letom 1614. Poleg povsem možnega razloga, da so pisarji v začetku šestdesetih let 16. stoletja začeli uporabljati obliko, ki so jo slišali za kranjskega superintendenta Primoža Trubarja, bližnjega sorodnika raških Trobarjev, je vsaj toliko verjeten tudi drugi: pisar je prvi samoglasnik v priimku zaznal bliže glasu *u* in ga tako tudi zapisal, kar so naslednji zapisovalci povzeli za njim ali pisali enako po lastni slišni zaznavi. Da bi raški govor medtem v kratkem času doživel večji premik, ki bi se odrazil v naglem preobratu zapisovanja *u* namesto *o*, pa je skoraj nemogoče. Ne nazadnje je v današnjem diftongu *uo* ([truõbu, atruõbi]) zaznavnejši glas *o* kakor *u*.

Če vse zapise priimka strnemo v tri oblike glede na nenaglašeni samoglasnik – a, o in u –, si po pogostnosti sledijo tako, kot jih prikazuje spodnja preglednica.

Preglednica 2: Tri osnovne oblike priimka Trubar na Rášici med letom 1482 in malo pred letom 1614

Oblika	Do 1500	1501–1550	1551–malo pred 1614	Skupaj
O = <i>Trobar/Trober</i>	3-krat (3 urbarji)	16-krat (8 urbarjev)	3-krat (1 urbar)	22-krat (13 urbarjev)
A = <i>Trabar/Traber</i>	5-krat (4 urbarji)	9-krat (8 urbarjev)	3-krat (1 urbar)	17-krat (13 urbarjev)
U = <i>Truber/Trueber/Thruber/Trubär</i>	nikoli	nikoli	16-krat (8 urbarjev)	16-krat (v 8 urbarjih)
	8 pojavitev (v 7 urbarjih)	25 pojavitev (v 16 urbarjih)	22 pojavitev (v 11 urbarjih)	55 pojavitev (v 32 urbarjih)

Najpogostejši obliki z *o* in *a* – *Trober/Trobar* (22-krat) in *Traber/Trabar* (17-krat) – povsem izgineta po letu 1561, oblika *Truber/Trubar* pa jima je po pogostnosti (16-krat) za petami, a se ni pojavila pred omenjenim letom. Ni nepomembno, da

v istem času oziroma v istem viru nikoli ne srečamo dveh zapisov, ki bi si bila po glasovni vrednosti zelo različna: s samoglasnikoma *a* in *u*.¹²

Kidrič, ki je, čeprav le iz druge roke, poznal večino oblik zapisa Trubarjevega priimka, je brez poglobljanja v raški govor ali razvoj jezika sklenil: »V korenu imamo torej slovenski refleks nosnega *o*. Menjava v korenu *o-a-u-e* in v končnici *a-o-e* kaže, da se niti tu niti tam ni slišal čist glas. V naglašenem korenu je izgovarjal narod pač pred *o* kratek *u*, v nenaglašeni končnici pa poluglasnik«. (Kidrič 1920: 267)¹³

Medtem ko je zapisovanje prvega samoglasnika kot *u* in *o* mogoče pojasniti z nejasnim vmesnim glasom v raškem govoru in širše v dolenjskem narečju, preseneča pogosta raba grafema *a*. Postavlja se vprašanje, kako spraviti na skupni imenovalec tri naglašene samoglasnike – *a*, *o* in *u*. Glasovni razvoj od *a* do *u* ni verjeten, niti ni potrjen glede na čas pojavitve, saj sta se *tro* in *tra* pojavila skoraj hkrati, prvi leta 1482 in drugi samo leto pozneje.

Potrditve hipoteze, da je šlo pri pisanju prvega samoglasnika z grafemom *a* le za nemško pisarniško maniro in ne za zapis dejanskega glasu, najdemo prejkone v izgovarjavi in zapisovanju imena kraja Rob, nekaj kilometrov zahodno od Rášice. Gre za toponim, ki ga danes na Robu in na Rášici izgovarjajo z diftongom [rùɔp], torej enako kot glagol *trobiti* [truòbɛt], iz katerega naj bi priimek *Trobar/Trobar* izviral. *Rob* je v turjaških urbarjih od prve pojavitve leta 1463 (Kos 1975: 522) zelo dolgo zapisan samo kot *Rab* (v letih 1501–1502 izjemoma kot *Rabb* in *Raabb*) in šele od štiridesetih let 16. stoletja kot *Rob* (z različicama *Robb* in *Roob*). Iz toponima je nastal priimek *Robar*,¹⁴ ki so ga izgovarjali s poudarkom na prvem zlogu, v urbarjih pa tako kot priimek *Trobar/Trubar* zapisovali zelo različno, prvi samoglasnik zelo pogosto z diftongom: *Raber*, *Rabar*, *Robar*, *Rober*, *Roover*, *Rawbar*, *Rawber*, *Rauber* in *Raubar*.¹⁵ Zapisovanje toponima *Rob* in etnika *Robar* predstavlja tako tudi referenco za glasovno vrednost zapisov kognomna *Trobar/Trubar*.

¹² Samo v urbarju za obdobje 1551–1554 srečamo tri različne zapise: *Traber* (2-krat), *Trabar* in *Trober*, od tega enkrat različno za isto osebo: *Juri Trabar* in *Juri Trober*. Druge zapisovalske razlike so še manjše: v urbarju 1529–1530 je isti Simon enkrat *Trobar* in drugič *Trabar*, v registru 1587–1588 je Andrej Trubar imenovan *Truber* in *Trueber* ter v urbarju 1590–1593 dvakrat *Truber* in enkrat *Trubär*, v urbarju 1611–1615/17 pa pri Andreju Trubarju ml. srečamo različici zapisa *Truber* in *Thruber*.

¹³ Izvirni zapis navaja Kidrič le za sedem urbarjev, a zaradi nepoznavanja primarnega gradiva v treh primerih napačno. V urbarju 1482 je v resnici zastopana samo oblika *Trobar*, ne pa tudi *Trober* (navaja tudi na str. 257, op. 40), oblike *Trobor* v urbarju 1517 sploh ni, ampak v obeh primerih samo *Trobar*, tako kot v urbarju 1557–1561 ni zapisano *Trebar*, temveč obakrat *Trobar*.

¹⁴ V tridesetih letih 20. stoletja, v času pred množičnimi migracijami, je bil priimek *Robar* najpogostejši v tedanjem političnem okraju Litija, sicer pa poleg Ljubljane razširjen le v šestih okrajih na Štajerskem (Bezljaj 1974: 518).

¹⁵ Obliko *Robar* srečamo v urbarjih samo dvakrat, in še to ne na Robu, temveč pri mitničarju na Rášici, zapisano v urbarjih za leti 1492 in 1493. Da so oblike z dvoglasnikom *au* – *Rawbar*, *Rawber*, *Raubar* in *Rauber* – resnično zapisi priimka *Robar*, dokazujejo imena gospodarjev na Robu: *Hannse Rabar* iz leta 1511 je v urbarju za leto 1517 naveden kot *Hannse Rauber*, v urbarju 1644–1648 dobi *Mathia Rober* naslednika z imenom *Jansche Rauber*, gospodar Janže pa je v urbarju 1680–1689 naveden kot *Jansche Rauber* in takoj

Preglednica 3: Zapis toponima Rob in iz njega izpeljanega etnika¹⁶

Toponim <i>Rob</i>	Urbar	Etnik za prebivalca <i>Roba</i>	Urbar
<i>Rab, Rabb, Raabb</i>	1463, 1464, 1467, 1482, 1483, 1484, 1485, 1492, 1493, 1499, 1503–1504, 1504, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1517, 1519, 1524, 1527, 1529–1530	<i>Raber</i>	1464, 1483, 1484, 1492, 1493, 1499, 1501–1502 (register zaostankov), 1503–1504, 1504, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510
		<i>Rabar</i>	1467, 1482, 1485, 1511
		<i>Rawbar, Rawber, Raubar, Rauber</i>	1517, 1519, 1524, 1527, 1529–1530, malo pred 1547, 1547–1550, 1551–1554, 1557–1561, 1565–1567, 1576–1578, 1582–1585, 1590–1593, malo pred 1614, 1615–1620, 1644–1648, 1660–1667, 1668–1679, 1680–1689
<i>Robb</i>	malo pred 1547, 1547–1550		
<i>Rob</i>	1542–1545, 1551–1554, 1557–1561, 1565–1567, 1576–1578, 1582–1585, 1587–1588 (register), 1590–1593, malo pred 1614, 1615–1620, 1644–1648, 1660–1667, 1668–1689	<i>Rober</i>	1644–1648
<i>Vrobi</i> (slov. mestnik ednine)	1576–1578, 1582–1585, 1590–1593		
<i>Roob</i>	1690–1708, 1712–1716, 1741–1750, 1750–1760, 1778–1789, 1798–1801	<i>Roobar</i>	1690–1708
<i>Raab</i>	okoli 1755		

nato v urbarju 1690–1708 kot *Hannßche Roobar*. Z njim je priimek *Roobar* na Robu ugašnil. Vzporedno z *Roobarji* se na tretjini tamkajšnje prvotne edine hube omenjajo od urbarja 1660–1668 vse do urbarja 1778–1789 gospodarji s priimkom *Rupar* (*Rupper, Rupp- par, Rupar*). Možnost, da bi šlo za kognomen *Rubar* z enakim izvorom kot *Roobar*, je treba izključiti, saj je v urbarjih priimek *Rupar* kontinuirano dokumentiran že od leta 1484, najprej v vasi Rupe (nem. Greut, Grewtt), nedaleč od *Roba*, kjer je tudi nastal (urbar 1484, pag. 14: *Machor Rupp- par*).

¹⁶ Hranišča urbarjev navaja Golec 2008: 212–214. – Ker je *Rob* v urbarjih naveden na samem začetku, nekateri urbarji pa niso paginirani oz. foliirani, ne navajamo strani in folijev. Za nekaj urbarjev, shranjenih na Dunaju, podatki o *Robu* manjkajo.

Zapisovalski razvoj – najprej *o*, nato *u* – kot posledica nejasne izgovarjave samoglasnika se zelo verjetno odraža tudi v priimku *Trober* oz. *Truber*, izpričanem v Beli krajini med letoma 1558 in 1611.¹⁷ Da je šlo tam prav tako za izgovorno vmesni glas med *o* in *u*, bi bilo bržkone mogoče razložiti z značilnostmi nekaterih belokranjskih govorov.¹⁸ Pri tem je sekundarnega pomena, ali je bil priimek v Beli krajini avtohton ali pa se je tamkajšnji prvi Trubar, naveden še kot Trober, priselil iz turjaškega gospostva, kar bi bilo povsem verjetno glede na to, da je imel Turjak posest tudi v Beli krajini.¹⁹

Končno bi že omenjeni Vipavec Gregor Trupar, izpričan edinokrat leta 1500, prav tako lahko nosil glasovno enak priimek kot Trobarji/Trubarji na Rášici. Ker je zapis *Trupar* nastal v Vidmu v Furlaniji, v romanskem jezikovnem okolju z latinsko pisarniško tradicijo, ni izključena analogija s preobrazbo zapisa Primoževega priimka, ki jo je ta doživel v jezikovno podobnem sredozemskem okolju. Priimek mladega Rášičana so morda začeli pisati s samoglasnikom *u* že na Reki (1520–21), najpozneje pa sredi dvajsetih let v Trstu, kjer je Primož tudi prvič izpričan (1526). Mladeničevo ime, ki so ga slišali iz njegovih ust, so zapisali najbližje tamkajšnji uveljavljeni praksi in ta se je razlikovala od one na Turjaku. Tudi Trubarjevo poznejše dosledno pisanje svojega osebnega imena kot *Primosh* z *o*²⁰ je navsezadnje že prilagoditev izgovarjavi zunaj območja domačega govora in narečja, kjer je mogel biti vsak *Primož* le *Primaž*.²¹

¹⁷ Gl. op. 8.

¹⁸ Šokarsko narečje, ki se začenja severno od Krupe in je v glavnem omejeno na župnijo Semič, se z nekaterimi pojavi veže na dolnjsčino: med drugim pozna *uq* za *q*: (*zù:q̄p*, *sù:q̄t*) in diftongične reflekse za sekundarno naglašeni *o* (*buógat*, *nuóga*, *wuózu*) (Rakovš 1935: 136).

¹⁹ Prim. Kos 1991: 55–59; Komac 2000: 152–156 in zemljevid Posest v Beli krajini.

²⁰ V slovenskih naslovih njegovih del se v celoti izpisano osebno ime vedno pojavlja v tožilniku skupaj s priimkom: *Primosa Truberia* dvanajstkrat (1557 – dvakrat, 1560, 1561, 1562, 1563, 1566, 1567 – dvakrat, 1575, 1577 in posthumno 1595), enkrat kot *Primosa Truberia* (1582), trikrat pa okrajšano kot *P. Truberia* (1567 – dvakrat in 1574). Gl. seznam Trubarjevih del v Rupel 1965: 293–299. – Drugi samoglasnik v imenu je zapisan kot *o* tudi že pri Trubarjevem prvem slovenskem podpisu sploh, skriteo na strani 202 Katekizma iz leta 1550: *od primosa trubarie*.

²¹ S ponaglasnim *a*, kot se ime izgovarja na Rášici danes (infomator Franc Škulj, 25. julija 2008), je dokumentirano konec šestdesetih let 19. stoletja v vpisih v škočjanski krstni matični knjigi: *Primaš* (Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), Prepisi matičnih knjig, Škočjan pri Turjaku, K 1835–1900, 2. 6. 1868, 9. 6. 1869). Zapisal ga je župnik Anton Čibašek (1851–1878), doma iz Smednika na Gorenjskem, ki je od leta 1863 do odhoda z župnije pisal matične knjige v slovenščini. – Na ponaglasno izgovarjavo *a* kaže zelo verjetno zapis imena *Primas*, ki se za gospodarja kmetije na Rášici pojavlja v naslednjih turjaških urbarjih iz srede 16. stoletja: malo pred 1547, 1547–1550 in 1551–1554; osebno ime Primož je sicer v urbarjih običajno zapisano kot *Primus*. – V Trubarjevem narečju je ponaglasna izgovarjavo *a* dokumentirana že v 15. stoletju, denimo leta 1425 v zapisih toponimov Podlog in Zapotok: *Puedlak* in *Sapatak* (Kos 1975: 444, 753). Prim. današnjo izgovarjavo nenaglašene *a* v toponimu Podlog: *Púdlag*.

Z zapisi v turjaških urbarjih torej ni mogoče podpreti domneve, ki jo srečujemo že od Levstika dalje in po kateri si je Trubar samoglasnik *u* izbral samovoljno. Res pa bi se lahko takšno pisanje uveljavilo pod vplivom hrvaščine med Primoževim bivanjem na Reki (Rupel 1962: 10; prim. Rupel 1965: 6). Izgovorno nejasni samoglasnik med *o* in *u* so v mestu ob Kvarnerju tem prej zapisali kot *u*, če so v korenu priimka prepoznali hrvaški glagol *trubiti*.

Vprašanje etimologije priimka Trobar/Trubar

Da so apelativ Trubar povezovali s trobarjem ali trobcecem ter z glagolom *trubiti* že Trubarjevi izobraženi sodobniki, kažejo po Mirku Ruplu latinske pesnitve Matije Trosta. Ta je Trubarja po smrti označil kot »canora tuba verbi Dei« (zvokovita troblja besede božje) in se poigral z njegovim imenom v verzu:

Derdingae rerum fidei tubicen fuit: unde
Ad Slauos sonuit per sacra scripta Truber.

V precej svobodnem prevodu Antona Sovreta, ki je glas troblje ali trobente (*tubicen*) podkrepil še s pesniškim prevodom latinskega glagola *sono* kot *trobiti*, se verz glasi:

Derdinga vere je troblja bila: od tod do Slovencev
Trubar je trobil naglas, bukve jim svete pišoč.²²

Etimologija priimka iz glagola trobiti se je očitno zdela logična ne glede na zamenjavo prvega samoglasnika *o* za *u*. Nebistveno se razlikujeta tudi uveljavljeni razlagi, zakaj je prvi nosilec priimka dobil takšno ime. Po Kidriču »so bili predniki Primoževi prvotno graščinski trobci = trobarji, ki so s trobo graščinskim podložnikom oznanjali začetek ali konec tlake in drugih opravil« (Kidrič 1920: 267). Mirko Rupel je funkcijo trobarja opredelil manj določno, in sicer da je bil »njih praded kak trobar, morda graščinski trobec, ki se je preživljal s trobo ali trobljo« (Rupel 1962: 10; prim. Rupel 1965: 6). Obe razlagi sta obveljali, ker zoper njiju ni bilo pravega ugovora (prim. Humar 1980: 14; Debeljak 2008: 14). Da bi ju lahko sprejeli ali ovrgli, bo treba upoštevati nova spoznanja o času in okolju nastanka priimka, o njegovem zgodnjem zapisovanju in prvotni izgovorjavi.

Več kot uporabno izhodišče za iskanje etimologije je ponudil Fran Levstik, ko je, ne da bi poznal vire, v *Napakah slovenskega pisanja* (1858) zdravorazumsko nanizal štiri možnosti nastanka priimka. Prvo smo že obravnavali: »Trubar je morda svoje ime sam poneslovenil.« Kot drugo možnost je Levstik navedel: »ali pa je bil rodu, preseljenega od drugod v naše kraje«, pri čemer ima za obe možnosti skupno podmeno: »ker slovenski bi se bil moral imenovati Trobar, kakor pravimo: *trobenta*, *trobiti*, *trôbel* (kleines Blasehorn; Blumenkelch), *trobast* (von hervorstehenden Lippen) itd.« Levstik je hkrati nakazal, da priimek morda ne izvira (neposredno) iz glagola *trobiti* in *trobente/troblje*, ampak lahko meri tudi na telesno značilnost:

²² Rupel 1962: 10; prim. Rupel 1965: 6. – Objava pesnitve in prevoda v Rupel 1954: 52–53.

trobast v pomenu človeka z naprej štrlečimi ustnicami. Razlaga ima tem večjo težo, ker jo je podal Trubarjev bližnji rojak, doma iz samo nekaj kilometrov oddaljenih Dolnjih Retij. In končno je navedel še četrto možnost, po kateri bi se Trubar moral »slovenski« imenovati: »morda: Trébar?« (Levstik 1956: 53, op. 10).

Začnimo pri namigu, ki se je Levstiku samemu očitno zdel najmanj verjeten: Trébar. V virih turjaškega gospostva takšna oblika priimka ni izpričana, Levstik pa je priimek Trebar gotovo poznal iz širšega domačega okolja in je pravilno mislil na etimologijo iz glagola *trebiti*.²³ Že Kidrič (1920) je takšno razlago gladko zavrnil: »ne gre tukaj za trebarja, ampak za trobarja« (Kidrič 1920: 267).

Umestno je bilo tudi Levstikovo spraševanje, ali ni Trubar morda izviral iz »rodu, preseljenega od drugod v naše kraje«. Tu bi prišli v poštev zlasti priseljenci iz dveh smeri: sorodni južnoslovanski živelj z juga in nemški s severa. Obe smeri priseljevanja kmečkega življa sta za širše zaledje Turjaka potrjeni. V 14. stoletju je nemško prebivalstvo, predvsem s Koroškega, koloniziralo bližnjo Kočevsko, v drugi polovici 15. stoletja pa so se začeli pred Turki umikati hrvaški in drugi begunci z jugovzhoda. Najstarejši turjaški urbarji od leta 1464 dalje ne poznajo sicer nobenega prepoznavnega kočevskega priimka,²⁴ komaj kateri kognomen turjaških podložnikov pa bi mogli pripisati južnoslovanskim priseljencem; takšna sta, denimo, Bezjak in Krabat, oba izpričana na Rášici.²⁵

Če bi se prvi raški Trubar priselil s slovanskega juga, bi se njegov izvorni priimek najverjetneje glasil *Trubar* z monoftongom *u*. Glas je za dolenjsko narečno skupino povsem sprejemljiv in bi ga Rášičani zlahka sprejeli brez glasovne spremembe. To pa ne pomeni, da samoglasnika *u* zaradi njim razumljive etimologije (*trobiti*) ne bi mogli prilagoditi tudi v vmesni glas med *o* in *u*, današnji diftong *uo*, kar bi v prvih zapisih med letoma 1482 in 1485 lahko dalo oblike *Trobar*, *Trabar* in *Traber*. Toda, kolikor je znano, priimek Trubar vsaj v hrvaškem prostoru ni potrjen.²⁶

²³ Priimek Trebar je bil v tridesetih letih 20. stoletja razširjen v okrajih Kranj, Ljubljana okolica (vanj je spadala tudi Rášica), Ljubljana in Maribor (Bezljaj 1974: 647).

²⁴ Nabor kočevskih priimkov konec 15. in v 16. stoletju prim. Wolsegger 1890; 1891; Simonič 1934: 107–138; ARS, AS 11, Komisija za fevdne zadeve za Kranjsko, šk. 23, fasc. 15 (12), reformirani urbar urada Kočevska Reka 1498; urbar za del gospostva Kočevje v: ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 102, 1/58, Lit. P VI–1a, urbar gospostva Prem 1494; prav tam, šk. 80, 1/46, Lit. G III–5, urbar gospostva Kočevje 1568. – V turjaškem gospostvu kaže na Kočevarja ali zgolj na človeka, ki je imel opraviti z nemškim jezikom in okoljem, oznaka *Jurÿ der Teÿtsch*, ki so jo prisodili novincu na eni od hub v župi Bloke (urbar 1511, pag. 188); isti Jurij je nekaj let prej pomenljivo označen kot *Juri Nobackh* (urbar 1507, pag. 139; urbar 1508, pag. 124).

²⁵ Priimek Bezjak (*Wetziack*, *Wesiagk*, *Besiagkh*) srečujemo na Rášici od leta 1482 do 1493. Mitničar Ivan Krabat se pojavi v šele v začetku 16. stoletja. V urbarjih leta 1506 in 1507 se imenuje še Ivan mitničar (*Ybann Mauttner*), leta 1509 le Ivan (*Ybann*), od leta 1511 do 1519 Ivan Krabat in od 1524 do 1530 Ivan Kroat, toda sam se je kot Krabat (*Ich Yban Krabat*) označil že na listku, priloženem urbarju iz leta 1507 in datiranem 25. marca 1508 (urbar 1507, listek, pag. ad 38).

²⁶ Prim. zlasti objavi virov v Lopašič 1894 in v Adamček – Kampuš 1976. – Po popisu prebivalstva Hrvaške iz leta 1948 je bil priimku Trubar najbližji zagrebški priimek *Truban* (Putanec – Šimunović 1976: 691).

Za hrvaški izvor priimka je prav tako malo možnosti kot za nemškega oziroma kočevskega. Če bi ga zanesli na Rášico s Kočevskega, bi se po vsej verjetnosti glasil *Truber* ali *Trober*, toda med dokumentiranimi kočevskimi priimki iz 15. in 16. stoletja ni ne takšnega ne sorodnih kognomnov z osnovo *Tro-/Dro-* ali *Tru-/Dru-*.²⁷ Komajda predstavljiva pa je seveda izolirana priselitev mlinarja-podložnika, ki bi v turjaško gospodstvo prišel severa, neposredno iz strnjenelega nemškega jezikovnega prostora. Pri tem je potrebno opozoriti, da v nemškem prostoru še danes obstaja avtohtoni priimek *Truber* – dokumentiran od 16. stoletja²⁸ –, ki je sicer zelo redek in razširjen v južnem delu Nemčije in v Avstriji,²⁹ ni pa izpričan priimek *Trober*.

Drugače kot za nemški ali hrvaški izvor ráških Trubarjev je več osnove za podmeno, da je *Trobar/Trubar* morda etnik, nastal nedaleč od kraja svoje prve pojavitve in tvorjen po analogiji *Rob – Robar*. Pregled vseh mikrotoponimov na tleh turjaškega gospodstva v tozadevno najbogatejšem viru – terezijanskem katastru iz srede 18. stoletja³⁰ – domneve sicer ni potrdil. Še vedno pa možnosti, da gre pri Trobarju/Trubarju za etnik, ni mogoče povsem izključiti, saj bi priimek lahko izviral tudi z območja, ki ni spadalo pod turjaško gospodstvo.

Če je bil njegov prvi nosilec ráški mlinar Trobar, ki se med letoma 1482 in 1485 zaporedoma omenja v dveh tamkajšnjih mlinih, se zdi na pogled precej verjetna tudi etimologija iz leksema *otrob*. Novega mlinarja bi lahko sosedje šaljivo poimenovali *Otróbar/Atróbar*,³¹ kar bi po redukciji prvega samoglasnika dalo skrajšano obliko *Trobar*. Priimka *Otrobar* danes sicer ni,³² toda še pred letom 1500 je nedaleč od Rášice, na ribniškem območju, obstajal kognomen *Atrób (Otrób)*; leta 1517 je namreč na dunajski univerzi študiral »Jorius Attrob ex Reiffnitz« (Szaivert

²⁷ O kočevskih priimkih gl. op. 24.

²⁸ Današnji Truberji zanesljivo niso vsi potomci dveh sinov Primoža Trubarja. V Schwäbisch Hallu se je namreč že leta 1565 oženil neki Dionisius Truber (http://www.family-search.org/Eng/Search/frameset_search.asp). Po mnenju Christiana Seidla s Seminarja za indogermanistiko Univerze v Zürichu je najverjetnejši izvor priimka *Truber* v samostalniku *Trub*, ki je razširjen tudi na Švabskem in pomeni vinsko usedlino: Bodensatz beim Wein, Heferückstand im Wein (dopis C. Seidla avtorju 4. avgusta 2008). Korena *Trub-* in *Trüb-* v nemških priimkih izhajata sicer še iz besede *Traube* ('grozd'), iz lužiškosrbske ali češke besede 'truba' za trobento ter iz glagola *trüben* v pomenu 'skaliti', 'kaliti' (Gottschild 1982: 495, 498).

²⁹ V Nemčiji s težiščem na Hessenškem je po telefonskih imenikih ugotovljivih 37 Trubarjev, v Avstriji pa 14, od tega največ na Štajerskem (<http://christoph.stoepel.net/geogen/v3/Default.aspx>).

³⁰ ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 61, N 121, napovedne tabele (BT), lit. E, F in G.

³¹ Današnja raška izgovarjava za 'otrobi' je *atruȏbi*. Informator Franc Škulj, 10. junija 2008.

³² V prvi polovici 20. stoletja je bil v Ljubljani dokumentiran priimek *Otruba* (Bezljaj 1976: 418), ki po izvoru bržčas sploh ni slovenski. Tako kot ne srečamo *Otrobarja*, ne najdemo *Plevarja*, ki bi dobil priimek po plevah. Vsebinsko sorodni priimki, vendar s priponskim obrazilom *-nik* so povečini etniki: *Plevnik* (pleve), *Ovsenik/Avsenik* (oves), *Pšeničnik* (pšenica), *Ržišnik* (rž) ipd. (prim. Bezljaj 1976: 15, 418, 491, 529).

– Gall 1967: 445). Še tako mikavni možni izvor priimka *Trubar* iz samostalnika *otrob* pa moti predvsem odsotnost nenaglašena prvega samostalnika *a oz. o*, ki ga pogrešamo pri najzgodnejših zapisih in sploh pri vseh omembah priimka v turjaških urbarjih. Glede na to, da je priimek *Trobar/Trubar* dokumentiran več kot 50-krat, upravičeno sklepamo, da bi prvi, pozneje odpadli samoglasnik gotovo vsaj kdaj prišel do izraza v zapisu. Zlasti ker so urbarje pisali številni pisarji, bi kateri od njih gotovo še zaznal in zapisal izginjajoči glas *a/o*, a se to ni zgodilo. Neizpričanost prvega, nenaglašena samoglasnika vodi lahko samo k podmeni, da bi se moral glas izgubiti že na začetku razvojne poti priimka, kar ne govori v prid etimologiji: *otrobi* – *Otrobar*.

Podobno majhna je verjetnost, da bi dobil prvi Trubar priimek po trabju ali trobju, tj. trikotnem delu voza, spredaj ali zadaj vtaknjenem med podvoz in opleni. Izraz je dokumentiran predvsem na območju dolenske narečne skupine – na Ribniškem tudi v obliki *trobje*³³ – in se danes vse bolj pozablja.³⁴ *Trabar* ali *trobar* bi v primeru etimologije po *trabju/trobju* slej ko prej pomenil izdelovalca tega dela opreme voza. Analogijo najdemo v sorodnem priimku *Komatar*,³⁵ lastnem imenu za komatarski poklic,³⁶ ki je v 19. stoletju izpričan tudi na Rašici.³⁷ Zgodnejši zapisi priimka *Trubar* kot *Trobar/Trober* in *Trabar/Traber* bi sicer lahko ustrezali izvoru iz leksema *trabje/trobje*, toda poznejši zapisovalski razvoj v *Truber*, za katerega sklepamo, da ni umeten, takšno podmeno ovrže.

Brez zadržkov lahko izključimo tudi možnost, da se je priimek *Trubar* prvotno glasil *Trajbar* in pomenil gonjača živine. Nastanek takšnega poklicnega priimka bi bil na območju Rašice sicer naravnost samoumeven, saj je vodila skozi Trubarjev rojstni kraj glavna živinska pot prek slovenskega ozemlja. Poleg tega je slovenski izraz *trájbar* v turjaškem gospostvu dokumentiran iz ust domačinov, čeprav šele

³³ Samostalnik srednjega spola je kot *trâbje* prišel v Pleteršnikov slovensko-nemški slovar (1895) in tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika (1991), v Slovenskem pravopisu (2001) pa ga že pogrešamo (Plet. 1: 680; SSKJ 5: 133; SP 2001). Prim. tudi ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (ISJFR), Leksikološka sekcija, Listkovna kartoteka, T 53, *trabje*, *trabi*. Očitno so isti izraz kot *trobje* prevzeli zaradi zunanje podobnosti v polpretekli dobi za vilicam podobno napravo, skozi katero je napeljan pisalni trak pri pisalnem stroju (prav tam, T 71, *trobje*).

³⁴ Na Rašici le še redki poznajo izraz *trabje* za del voza z običajnejšo sopomenko *prema*. Informator Franc Škulj, 25. julija 2008.

³⁵ V prvi polovici 20. stoletja je bil priimek komatar razširjen predvsem v osrednji Sloveniji, in sicer v tedanjih okrajih Kamnik, Litija, Kranj, Krško, Ljubljana–okolica in Ljubljana (Bezljaj 1976: 281). – V kraju Plate pri Vojniku je priimek izpričan leta 1527 kot *Comotar* (Koropec 1988: 227).

³⁶ Kot *komatár* v pomenu izdelovalca komatov ga še navaja Pleteršnikov slovar leta 1894 (Plet. 1: 427).

³⁷ Očetov poklic komatar je naveden v škocjanski krstni matici v sedemdesetih letih 19. stoletja pri dveh otrocih Franca Eržena na Rašici št. 1 je (NŠAL, Prepisi matičnih knjig, Škocjan pri Turjaku, 8. 6. 1874, 15. 2. 1876).

konec 18. stoletja,³⁸ in je na Rášici znan tudi danes.³⁹ Toda *trájbar* glasovno nikakor ne more ustrezati zapisom *Trobar/Trober* in *Trabar/Traber* s konca 15. in iz 16. stoletja. V osnovi nemški samostalniki in iz njega tvorjeni priimek *Treiber*⁴⁰ sta se na Kranjskem že v 16. stoletju zapisovala samo z *ei* in *ey*,⁴¹ oblike priimka na Slovenskem v 20. stoletju, pretežno v panonskem narečnem prostoru, pa so *Trajbar*, *Trajber*, *Traiber* in *Treiber* (Bezljaj 1974: 645, 648.)

Brez podlage je tudi domneva, da ima prvotni zapis raškega priimka *Trubar* kot *Trobar/Trober* in *Traber/Trabar* onomatopejsko osnovo v posnemanju zvoka mlina: *trap-trap* ali *trop-trop*. Podmena bi bila verjetnejša, ko bi šlo pri izgovarjavi prvega samoglasnika v priimku za jasen glas *a* ali *o*, in ne, kot kaže, za vmesni glas med *o* in *u*, ki so ga pozneje zapisovali z *u*.

Po preverjanju različnih možnih osnov za etimologijo se nazadnje vrnemo k izhodiščni kot najbolj verjetni: priimek *Trubar* oz. *Trobar* ima osnovo v glagolu *trobiti* in v njegovi dolenski, danes dvoglasniški izgovarjavi: *truōbit*. Treba pa je poiskati tudi konkreten razlog, zakaj in kako je priimek nastal. Da je bil prvi nosilec »trobar, morda graščinski trobec, ki se je preživljal s trobo ali trobljo« (Rupel 1962: 10; prim. Rupel 1965: 6), je vse preveč poenostavljena in svobodna razlaga. Knjižnega izraza *trobbar* namreč ne pozna niti Pleteršnikov slovar (Plet. 2: 694),⁴² kar slej ko prej priča, da pri *trobbarju* ni šlo za (dovolj razširjen) poklic. Prav tako ni znano, da bi na Slovenskem kdaj obstajal priimek *Trobar*, če izvzamemo Rášico in omenjeni osamljeni primer sredi 16. stoletja v Beli krajini (*Trober*), ki je po vsej verjetnosti tudi tam dal *Trubarja* (*Truber*). Poznamo le sorodne priimke *Trobec*, *Trobej*, *Trobiš* in *Trobiž* (Bezljaj 1974: 650), od katerih nimajo nujno vsi enake etimologije. Izvor je lažje določiti pri priimku *Trobenstar* (Bezljaj 1974: 650), ki meri naravnost na glasbilo, a tudi tu bi bil lahko posredi prenesen pomen.

Izvor priimka *Trobar/Trubar* gre torej iskati v drugačni povezavi med nosilcem in glagolom *trobiti*. Veliko prej kot za poklic je šlo za trobca za zabavo, za človeka s kakšno govorno posebnostjo ali za osebo, ki jo je okolica morda prepoznala kot pretirano zgovorno. Pridevniška oznaka za gostobesedneža je, denimo, tudi *trobļjāv* (Bezljaj 2005: 229). Kot že rečeno, je Levstik med drugim omenil telesno

³⁸ V prisegi podložnika Janeza Kožarja, dani leta 1795 pred krajevnim sodiščem na Turjaku, najdemo v zvezi z živinsko trgovino besedni zvezi »od voleh jenu trajbarih« (*od Vollech, jenu treibarich*), »za vole, za trajbare« (*sa Volle, sa treibare*) (Golec 1997: 183). Starejši Rášičani izraz *trájbar* še poznajo (informer Franc Škulj, 25. julija 2008).

³⁹ Informator Franc Škulj, 10. junija 2008.

⁴⁰ V 16. stoletju ga na Slovenskem srečamo na podeželju leta 1527 v Melju pri Mariboru (Koropec 1988: 229).

⁴¹ V Ljubljani je v 16. stoletju omenjenih devet oseb s priimkom *Treiber* oz. *Treyber* (Gradivo 1968: XII/3, str. 2; XII/5, str. 3; ZAL, Imenska kartoteka h Cod. I in XIII, šk. 17, Drau-Dup).

⁴² V literaturi srečamo stilsko zaznamovani pojem *trobbarji*: »Godba je zasvirala cesarsko, bobnarske palčke so bile brčanje, trobarji trobili generalni marš.« (Rado Murnik, Jarni junaki, 1909, str. 61, po: ZRC SAZU, ISJFR, Leksikološka sekcija, Listkovna kartoteka, T 71, *trobbar*)

značilnost: *trobast* v pomenu naprej štrlečih ustnic (Levstik 1956: 53, op. 10).⁴³ Za takšen nastanek priimka govorijo analogno tvorjeni slovenski priimki s priponskim obrazilom *-ar*, ki se nanašajo na dele ali poteze obraza, kolikor ne gre morda vsaj v nekaterih primerih za etnike: *Čelar, Rogar, Šobar/Šober, Ustar* (Bezljaj 1974: 87, 520, 610, 661).⁴⁴

Na nastanek priimka *Trobar/Trobar* se odprejo nekoliko drugačni pogledi, če upoštevamo dve podmeni: (1) da je njegov izvor tako ali drugače, neposredno ali posredno povezan z glagolom *trobiti* in (2) da je bil raški mlinar Trobar, prvič omenjen leta 1482, res prvi nosilec priimka. V takem primeru se še zmanjša verjetnost, da bi mlinar (poklicno) opravljaj službo turjaškega graščinskega trobca, ponovno pa kaže premisliti o onomatopeji, povezani z zvoki mlina. Tako kot je mlin pod bližnjo Kukmako, v katerem se je oče prve slovenske knjige v resnici rodil, dobil po šklopotanju hišno ime Šklóпов mlin (Golec 2008: 221–222, 230), bi lahko okolica drugi raški mlin poimenovala *Trobarjev*, ker je spuščal zvoke, kot bi trobil, ali ker je bil zaradi obilice dela venomer glasen.⁴⁵ Toda v tem primeru so za nenavadno glasbo mlinskih koles krivili predvsem mlinarja, ne mlin. Prvi Trobar, mlinar brez znanega imena, se je namreč že leta 1483 iz mlina pod Rášico preselil v bližnji mlin na Logu in odnesel s seboj komaj porojeni vzdevek, ki je na novi lokaciji posta(ja)l rodbinsko ime.

Kakor koli, prvi raški Trubar je s kognomnom Trobar najprej izpričan v Temkóvem mlinu, kjer je od leta 1986 urejena Trubarjeva domačija. Čeprav je danes dokazano, da ta ni bila dom Primoževih staršev in torej ni mogla biti njegov rojstni dom, jo zaradi prvega Trubarja, ki se omenja prav tukaj, vendarle lahko imenujemo Trubarjeva (Golec 2008: 223, 234–235). Še več, obstaja celo možnost, da je ravno nenavaden zvok tega mlina dal prvemu Trobarju vzdevek, iz katerega je nastalo rodbinsko ime. Tega je Primož Malnar, doma iz sosednjega Šklóповega mlina pod Kukmako, pozneje prevzel po materi Jeri Trobar in ga s svojo osebnostjo in delom rešil neizogibne pozabe, v katero bi priimek neizogibno zdrknil, potem ko je na Slovenskem ugasnil. Primož je iz Malnarja zavestno postal Trubar, tako kot je sklenil, da bo počel nekaj, česar se ni pred njim lotil še nihče: pisal in tiskal knjige v svojem maternem jeziku.

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

- AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko: šk. 80, 102, 375.
- AS 11, Komisija za fevdne zadeve za Kranjsko: šk. 23.
- AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 4.

⁴³ O pomenu *trobast* kot 'schnauzicht' gl. Bezljaj 2005: 229.

⁴⁴ Nista znana priimka *Okar* ali *Nosar*, obstaja pa *Nosan* (Bezljaj 1974: 405).

⁴⁵ Po naravnih zvokih ali posnemanju zvokov v slovenskem prostoru verjetno tvorjeni še priimki *Piskar, Bobnar, Godlar/Godler*, bržčas tudi *Cvilak* (prim. Bezljaj 1974: 44, 83, 165, 453).

- AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: šk. 61.
- AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani: šk. 80.
- AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija: 1558 januar 6., Semič
- AS 1074, Zbirka urbarjev: 42u–47u, 81u–82u, II/26u, II/27u, III/2u, III/28u.
- AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko: šk. 15.

Biblioteka SAZU:

- R 95, III 5507.

Nadžkofijski arhiv Ljubljana (NŠAL):

- Prepisi matičnih knjig: Škočjan pri Turjaku, K 1835–1900.

Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Wien:

- Fürstlich Auerspergsches Archiv (FAA): Urbare Auersperg: C–55 – 1–55.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL):

- LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige:
Imenska kartoteka h Cod. I in XIII, šk. 17, Drau–Dup; Cod. I/5, Cod. I/10, Cod. I/11, Cod. I/13, Cod. XIII/11, Cod. XIII/15, Cod. XIII/16, Cod. XIII/3, Cod. XIII/10.

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (ISJFR), Leksikološka sekcija:

- Listkovna kartoteka: T 53, T 71.

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede (ISLLV):

- Zapuščina Franceta Kidriča, t. e. 4, 17.

Informatorja

- Christian Seidl, lic. phil., Indogermanisches Seminar der Universität Zürich, Rämistr. 68, CH-8001 Zürich.
- Franc Škulj, roj. 1931, Rašica 16, 1315 Velike Lašče.

Spletna naslova

- <http://christoph.stoepel.net/geogen/v3/Default.aspx> (17. 3. 2009)
- http://www.familysearch.org/Eng/Search/frameset_search.asp (17. 3. 2009)

Literatura

- Adamček – Kampuš 1976 = Josip Adamček – Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poraza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1976 (Izvori za hrvatsku povijest 3).
- Bezljaj 1974 = France Bezljaj (ur.), *Začasni slovar slovenskih priimkov*, Ljubljana: SAZU, 1974.
- Bezljaj 2005 = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 4: Š–Ž*. Ljubljana: SAZU – Založba ZRC SAZU, 2005.
- Debeljak 2008 = Janez Debeljak, *Trubarjeva Rašica*, Velike Lašče: Parnas, zavod za kulturo in turizem, 2008.
- Golec 1997 = Boris Golec, Turjaški arhiv na Dunaju in njegovi slovenski dokumenti – II, *Arhivi* 20 (1997), str. 178–186.
- Golec 2008 = Boris Golec, Kje na Rašici se je v resnici rodil Primož Trubar. *Arhivi* 31 (2008), št. 2, str. 209–240.
- Golec 2008a = Boris Golec, Najzgodnejša pričevanja o Primožu Trubarju, Omembe, podpisi in pečati med letoma 1526 in 1545, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 79, NV 44 (2008), str. 24–41.
- Gottschald 1982 = Max Gottschald, *Deutsche Namenkunde: Unsere Familien*, Fünfte verbesserte Auflage mit einer Einführung in die Familiennamenkunde von Rudolf Schützeichel, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1982.
- Gradivo 1968 = *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 12: Urbarji 1490–1527*, Ljubljana: Mestni arhiv – Zgodovinski arhiv mesta Ljubljane, 1968.
- Humar 1980 = Jožko Humar, *Primož Trubar rodoljub ilirski*, Koper: Založba Lipa – Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- Kidrič 1920 = France Kidrič, Trobarji na Raščici, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* (Ljubljana) 2 (1920), str. 251–278.
- Kidrič 1978 = France Kidrič, Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja: Obenem analiza Andreaejevih, Hrenovih, Rosolenčevih in Valvasorjevih doneskov za biografijo Trubarja (1923), v: France Kidrič, *Izbrani spisi* 1, Ljubljana: SAZU, 1978 (Razred za filološke in literarne vede, Dela 35/I), str. 57–113.
- Koblar 1891–1894 = Anton Koblar, Drobotnice iz furlanskih arhivov, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 1 (1891), str. 1–38; 2 (1892), str. 30–92; 3 (1893), str. 16–27, 101–109, 184–201, 244–252; 4 (1894), str. 13–30, 73–78.
- Komac 2000 = Andrej Komac, Vzpon Turjaških v srednjem veku (2. del), *Zgodovinski časopis* 54 (2000), str. 151–178.
- Koropec 1988 = Jože Koropec, Slovenski del Štajerske v davčnem seznamu glavarine leta 1527, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 59, NV 24 (1988), str. 216–277.
- Kos 1991 = Dušan Kos, *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.–18. stoletje)*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1991 (Viri za zgodovino Slovencev 13, Novejši urbarji za Slovenijo 1).
- Kos 1975 = Milko Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)*, Ljubljana: SAZU, Inštitut za občo in narodno zgodovino, 1975.

- Levstik 1956 = Fran Levstik, Napake slovenskega pisanja, v: Fran Levstik, *Zbrano delo 6: Kritični spisi I*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1956, str. 38–87.
- Lopašić 1894 = Radoslav Lopašić, *Hrvatski urbari: Urbaria lingua croatica conscripta 1*, Zagreb, 1894 (Monumenta historico-juridica slavorum meridionalium V).
- Plet. 1–2 = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1–2*, Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894–1895.
- Putanec – Šimunović 1976 = Valentin Putanec – Petar Šimunović (ur.), *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*, Zagreb: Institut za jezik – Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1976.
- Ramovš 1935 = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika 7: Dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- Rupel 1954 = Mirko Rupel, *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja = Neue Funde unserer Protestantica des XVI. Jahrhunderts*, Ljubljana: SAZU, 1954 (Razred za filološke in literarne vede, Dela 7, Inštitut za literature 2).
- Rupel 1962 = Mirko Rupel, *Primož Trubar: Življenje in delo*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.
- Rupel 1965 = Mirko Rupel, *Primus Truber: Leben und Werk des slowenischen Reformators*, München: Südosteuropa-Verlagsgesellschaft m. b. H. (Südosteuropa-Schriften 5), 1965.
- Simonič 1934 = Ivan Simonič, Migracije na Kočevskem v luči priimkov, *Etnolog* 6 (1934), str. 107–138.
- SSKJ 5 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika 5: T–Ž*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik – Državna založba Slovenije, 1991.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2001.
- Szaivert – Gall 1967 = Willy Szaivert – Franz Gall, *Die Matrikel der Universität Wien 2: 1451–1518/I*, Graz – Wien – Köln: Hermann Böhlau Nachf., 1967 (Quellen zur Geschichte der Universität Wien: 1. Abteilung: Die Matrikel der Universität Wien).
- Wolsegger 1890–1891 = Peter Wolsegger, Das Urbarium der Herrschaft Gottschee vom Jahre 1574, *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* 3 (1890), str. 140–183; 4 (1891), str. 13–45.

Trubar or Trobar?

The Etymology and Development of Primož Trubar's Surname

Summary

The author considers the origin of the surname of the founder of Slovenian literature, Primož Trubar (1508–1586). All written records of the surname that appeared in Trubar's home environment from 1482 to just before 1614 are systematically examined. In the terriers of the dominion of Turjak the original form *Trobar* is replaced with the form *Trubar* only after 1561. The author presents the thesis that Primož Trubar did not arbitrarily introduce the vowel *u* in place of *o*, but that there was a phonological basis for this in the dialect of his native village of Rášica; that is, an unclearly articulated intermediate sound between *o* and *u*, which is pronounced as a diphthong today. It was possible to write it in several ways, among which the *u* was first established by Primož Trubar outside his native environment, at the latest in Trieste in 1526.

Based on the written records of the surname in the terriers, the discussion reexamines the etymology of the surname. Hypotheses about a demonym, an allochthonous surname of non-Slovenian origin, a shortened variant of the surname *Otróbar* (from *otrobi* 'bran'), and a vocational surname for a maker of drawbars (*trabje*, *trobja*) for wagons are unlikely or completely excluded. The most likely possibility remains the verb *trobiti* 'to trumpet', which is found as an established explanation in the literature, although the author rejects the possibility that *Trobar/Trubar* was a vocational surname referring to a manorial trumpet player. The surname much more likely refers to some sort of physical or character-related feature. Considering that the first known bearer of the surname was a miller, it may also be a result of onomatopoeia connected with the sounds made by the mill.